

ШКОЛА ОСНОВНОГО ПРЕДМЕТА

ЯКИЙ ПРЕДМЕТ ГОЛОВНИЙ У ШКОЛІ?

«Людське формується в людині після народження завдяки людським, громадським відносинам – цю важливу істину треба пам'ятати кожному вчителю, кожному батькові».
В.О. Сухомлинський

У статті розглянуто теоретико-методологічні, технологічні та змістові компоненти діяльності закладу загальної середньої освіти на основі ідей В.О.Сухомлинського. Обґрунтовується актуальність висновків видатного педагога в контексті розбудови Нової української школи.

Ключові слова: особистість, дитиноцентризм, відносини, життєтворчість, компетентність.

Нова українська школа потребує змін у змісті освіти, педагогічних технологіях, оновленого розуміння результатів освіти. Формула Нової української школи передбачає, зокрема, орієнтацію на учня, новий зміст освіти, педагогіку партнерства. Чи можуть прогностичні ідеї, покладені в основу педагогічної системи **В.О. Сухомлинського**, подолати виклики сучасної вітчизняної загальної середньої освіти?

*«Школа – це місце, де розвиваються найскладніші, які тільки можуть бути в світі, людські відносини. Складні тому, що відбувається велике і важке, радісне і болісне творення людини. Педагогічна мудрість у тому й полягає, щоб бачити свого вихованця очима творця», – стверджував **В.О. Сухомлинський** [21; 5; 426].*

«Колектив живе багатим, повноцінним духовним життям тоді, коли в ньому є ідейні, громадські, інтелектуальні, трудові, естетичні відносини. По-

вторюємо: “відносини”, – наголошував видатний теоретик і практик з Павлиша [21;1; 407]. «Колектив як виховна сила ґрунтується на багатстві відносин, серед яких на чільному місці стоять ідейно-громадські», – пристрасно обстоював педагог-патріот [21;1; 422].

В.О. Сухомлинський був переконаний: *«І якщо не сьогодні, то завтра у шкільному навчальному плані предмет про культуру людських взаємовідносин стоятиме першим, бо ми живемо у вік Людини. Хочеться нам цього чи ні – це буде. І краще, коли цей час для нашої школи настане скоріше»* [21; 5; 381]. Людські відносини у колективі, суспільстві на генетичній основі формують людську особистість як продукт цих відносин, а технологія управління ними та їх вдосконалення сприяє розвитку і вдосконаленню особистості. *«Суспільна сутність людини виявляється в її відносинах, стосунках, взаєминах з іншими людьми», – стверджував Василь Олександрович, розкриваючи процес соціалізації [21;1; 448].*

У Концепції Нової української школи важливою скла-

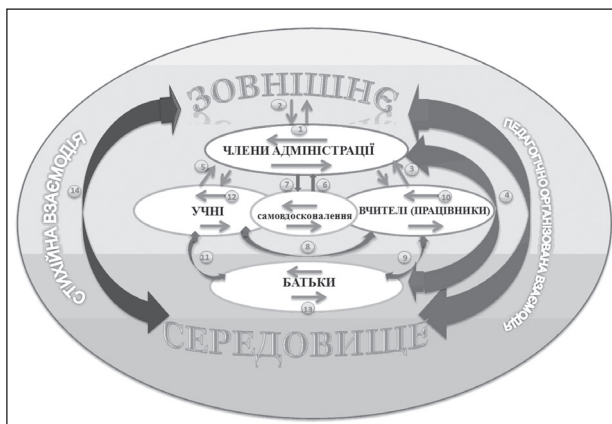
**Віталій
БАКАЛУК**
директор
Митинецької ЗОШ
I-III ступенів
Хмельницької області

довою діяльністю є педагогіка партнерства, в основі якої «спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат» [18;14], «поділяють ті самі переконання, завжди виходять з тих самих принципів, не допускають ніколи розходжень ні в меті, ні в процесі, ні в засобах виховання», – читаємо у В. Сухомлинського [21; 1; 86].

Проблема визначення мети освіти надзвичайно важлива, тому що пов'язана з метою управлінського рішення, ефективністю освітнього менеджменту. «Определение цели воспитания мы считаем лучшим пробным камнем всех философских, психологических и педагогических теорий... Ясное определение цели воспитания мы считаем далеко не бесполезным и в практическом отношении», – писав **К.Д. Ушинський** [22; 5; 12]. «Вот почему, – вважав автор «Педагогічної антропології», – мы имеем полное право спросить воспитателя, какую цель он будет преследовать в своей деятельности, и потребовать на этот вопрос ясного и категорического ответа» [22; 5; 13]. **А.С. Макаренко** переконував, що уже під час першої зустрічі вихователя і вихованця перший перед собою повинен поставити практичну мету виховання. «Цю мету своєї роботи вихователь ніколи не повинен забувати, буквально не забувати ні на одну хвилину. І тільки у практичному русі до цієї мети вихователь повинен стикатися з своїм вихованцем», – переконував **А.С. Макаренко** [17; 127].

В. О. Сухомлинський у «Розмові з молодим директором»

стверджує: «Уся майстерність виховання полягає в тому, щоб, знаючи, якою повинна бути людина, вміти одухотворити її прагнення до свого власного ідеалу» [21; 4; 232]. У наведеному твердженні **В.О. Сухомлинського** зосереджена філософія суб'єкт-суб'єктних відносин, стосунків вихователя і вихованця на основі співтворчості, співробітництва, двоєдиної цілеспрямованої діяльності, взаємного розвитку в умовах особистісно орієнтованої освіти. «У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини», – зазначається у Концепції Нової української школи [18;16].

«**Метою** повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності», – записано у статті 12 Закону України «Про освіту» [14]. Визначена мета повної загальної середньої освіти потребує застосування в освітньому процесі відповідних особистісних акметехнологій для її досягнення, тому об'єктом оцінювання, моніторингу має стати насамперед рівень особистісного розвитку кожного випускника, ступінь сформованості його компетентностей, а не лише виражена в балах оцінка з навчального предмета.

Школа творить Людину відповідно до системи знань про особистість, які накопичені у конкретний історичний період. Культура людських відносин спрямовує вектори могутньої сили виховання на природний спадок, індивідуальний геном, потенціал особистості, спричиняє її природовідповідний розвиток як соціобіологічної цілісності у системі суспільних відносин.

«Я вивчав становлення окремих осіб, їх розвиток і вдосконалення в сім'ї і в колективі – починаючи від першого слова і до одержання паспорта та атестата зрілості. Я намагався проникнути в найтонші, часом приховані людські відносини, щоб зрозуміти, якою повинна бути гармонія бажань і обов'язку» [21; 3; 477].

У школі, вважав **В.О. Сухомлинський**, учень має знайти мету свого життя, досягнення якої визначає життєвий успіх.

«Доведено, що виховуючі суб'єкт-суб'єктні відносини дорослих і дітей мають переваги перед навчанням, вони є необхідною умовою самоосвіти, самовиховання і самотворення особистості. А відтак доходимо до висновку, що виховуючі суб'єкт-суб'єктні відносини мусять стати сутністю, умовою і формою сучасної особистісно-соціальної моделі педагогічного процесу, її результатом і критерієм», – стверджує **А.М. Бойко** [11; 4-8].

Особливості змісту та організації освітнього процесу у Школі основного предмета формуються на основі принципу людиноцентризму відповідно до структури особистості та функцій свідомості, реалізуються у різноманітних формах урочної, позаурочної, позакласної та позашкільної діяльності, зокрема, вивченням факультативу «Крок за кроком до життєвої компетентності й успіху» (10-11 кл.), курсів «Культура життєвого самовизначення» (1-11 кл.), «Етика і психологія ділових відносин» (10-11 кл.), тренінгу «Розвиток комунікативних навичок особистості», спецкурсу «Самоорганізація особистості» (10-11 кл.), гуртків «Стань творцем свого життя» (5-9 кл.), «Я, як Я, Я та інші, Я та суспільство» (10-12 кл.), проведенням

уроків «Культура людських взаємовідносин», уроків мислення (логіки), уроків розвитку творчої уяви (фантазії), уроків культури емоцій та почуттів, тренінгів виховання волі. «До активних вольових зусиль ми спонукаємо вихованців повсякденно, тактовно й доброзичливо», – стверджував **В.О. Сухомлинський** [21; 1; 153]. Це здійснюється на уроках казок народів світу, спільних справах на курсах «Пізнай себе», «Основи конфліктології», уроках самовиховання. Зміст зазначених занять може органічно входити в проектну позаурочну та позакласну діяльність.

Життєтворча місія школи полягає в тому, «що кінцевою метою виховання, навчання, педагогічного стимулювання суб'єктної активності є переведення їх у самовиховання, самонавчання, в самостійну активну реалізацію індивідом його життєвих програм, життєтворчість», – стверджує **О.В. Киричук** [16; 32]. Взаємодія суб'єктів освітнього процесу на засадах співробітництва з урахуванням ціннісних орієнтацій, мотивів, інтересів, перспектив і цілей сприяє співтворчості, встановленню відносин між педагогом і дитиною як життєтворчих стосунків, у яких особистість формує особистість, а «виховання розгортається як найважливіша у світі проблема – проблема життя як творчості», – вважає **І.Г. Єрмаков** [13, 6].

«Знати дитину – це та найголовніша точка, де стикаються теорія і практика педагогіки, де сходяться всі нитки педагогічного керівництва шкільним колективом...» – переконував **В.О. Сухомлинський** [21; 4; 441]. Про необхідність знання вихованця докладно писав **А.С. Макаренко** [17; 124-127]. Сучасні дослідники наголошують на потребі створення у закладах освіти психолого-діагностичних лабораторій, відділів, служб, центрів [19; 28]. **В.О. Сухомлинський** практикував обговорення на засіданнях психологічного семінару у Павлівській школі характеристики конкретних учнів.

«Керівникові школи як головному вихователю слід дбати про те, щоб у духовному житті педагогічного колективу ніколи не згасала думка про дитину... здоров'я й духовний світ дитини, про її по-

треби, інтереси, внутрішні вольові й моральні сили, необхідні для самовиховання, про задатки, здібності, покликання, вибір життєвого шляху, про аномалії в розумовому розвитку... це широке поняття, – продовжує великий гуманіст, – що включає в себе і доповіді, з якими виступають на заняттях нашого психологічного семінару вчителі й директор школи, і психолого-педагогічні характеристики, що складаються на дитину на основі тривалих спостережень і потім обговорюються колективом, і аналіз окремих сторінок духовного життя наших вихованців – поведінки, вчинків, відносин в учнівському колективі, становлення здібностей, формування ідеалів» [21; 1; 611].

«Головна мета освітнього процесу – саморозвиток людини – має вирішуватися при допомозі адекватних засобів. Відтак основним предметом освіти мають стати не стільки знання про навколишній світ, скільки знання про саму людину, її потенціал, можливість його використання», – зазначає **М.І. Романенко** [20;5].

«Сучасна система освіти, і передусім шкільна, орієнтована здебільшого на оволодіння її суб'єктами технологіями знакових систем, якоюсь мірою, технологіями виробництва, але в значно меншій мірі освіта передбачає оволодіння технологіями самого себе»... , які дозволяють індивідам здійснювати певні дії над своїм тілом і душею, думками, поведінкою, способом життя і перетворювати себе для досягнення щастя, чистоти, мудрості, досконалості чи безсмертя, – за М. Фуко, – вважають **В.І. Ільченко** та **К.Ж. Гуз** [15;10].

У зв'язку з цим, після закінчення школи доцільно надавати випускнику ґрунтовну, розлогу, докладну психолого-педагогічну характеристику, про що переконливо свідчить досвід **В.О. Сухомлинського**. Звісно, майбутні вчителі для якісного виконання роботи мають зазнати суттєвих змін у процесі та змісті фундаментальної філософсько-психолого-педагогічної підготовки. Засновник «Школи радості» радив, варто наголосити, цілий рік всебічно вивчати дошкільників, визначати, зокрема, яким типом мислення – логіко-аналітичним, чи художнім, образним, відповідно

до класифікації **І.П. Павлова**, володіють майбутні першокласники [21; 2; 504]. А згодом намітити головний напрям розвитку розумових сил: «Вчити мислити, розвивати мислення – це означає розвивати в кожній дитини обидві розумові сфери: образну і логіко-аналітичну, не допускаючи однобічності, але водночас уміло спрямовувати розумовий розвиток кожної дитини в русло, яке найбільш відповідає її природним нахилам [21; 2, 514].

«Дивно і незрозуміло, – зауважував **Василь Олександрович**, – чому в час самоутвердження особистості школа не дає людині ніяких знань про неї, про людину, зокрема про те специфічне, що підносить людину над світом живого: про людську психіку, мислення й свідомість, про емоційну, естетичну, вольову і творчу сфери духовного життя. Той факт, що людина, по суті, нічого не знає про себе, часто буває джерелом великого лиха, за яке суспільству доводиться дорого розплачуватись» [21; 3, 377-378].

Успішна робота психологічних семінарів, батьківського університету, психологічної комісії, проведення уроків мислення, циклу бесід про любов, психологічну культуру і людинознавство була можлива лише в такій школі, директор якої ґрунтовно вивчив праці **Л.С. Виготського**, **О.М. Леонтєва**, **Л.В. Занкова**, **Г.С. Костюка**, **І.П. Зінченка**, **С.Л. Рубінштейна**, інших психологів.

Красномовно, що всесвітньо відомий швейцарський психолог **Жан Піаже** у книзі «Освіта і навчання» саме Сухомлинського називає найвидатнішим педагогом. В.О. Сухомлинський був переконаний, що втілення, наприклад, принципу наочності у навчально-виховний процес потребує надійного психологічного фундаменту. «Застосування засобів наочності вимагає великої науково-педагогічної підготовленості учителя, знання психології дитини, підлітка, юнака, знання процесу оволодіння знанням» [21; 2; 504].

«Освіта повинна створити умови для розвитку людини як такої: і знаючої, і

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Е.К. «Путь к Ноосфере. Принципы воспитания через природу в школе Сухомлинского». Пушкино, 1983; с.24
2. Бакалюк В. «Ідеї Сухомлинського у сучасній школі», Управління школою, X, Основа, травень 2004 р. № 13 с. 16 – 21.
3. Бакалюк В. «В.Сухомлинський у «Педагогічній вітальні», «Красилівський вісник», 7 листопада, 2003 р.
4. Бакалюк В. «Відносини у школі за ідеями В.Сухомлинського» Майбуття, листопад 2003, № 19 (239).
5. Бакалюк В. «Ідея опори в дидактиці Сухомлинського» «Директор школи ліцею, гімназії» 2007р. № 4 стр. 46-50.
6. Бакалюк В. «Ноосфера Василя Сухомлинського. Взаємодія з природою: теорія і практика» «Директор школи, ліцею, гімназії» № 4 2008р. с.71-74.
7. Бакалюк В. «Школа життєтворчих відносин». Педагогіка життєтворчості в контексті нової філософії освіти: «Психолого-педагогічний аспект» Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 13-14 травня 2008 року –Дніпропетровськ: «Інновація» 2008.,-368с.(с.51-55)
8. Бакалюк В. «Проблема модернізації суб'єкт-суб'єктних взаємодій учасників освітнього процесу». Управління закладом освіти в умовах системних змін: матеріали регіональної науково-практичної конференції /За заг. Ред. В.В.Гуменюк. – Хмельницький:ОППО, 2017.–с.175. с.28-36.
9. Бакалюк В. «Психологічний аспект управління інноваційною школою». Шкільна освіта Хмельниччини: психолого-педагогічний супровід модернізації них процесів/ 36. Наук. пр. [ред. кол.: В.С.Берека (гол.) та ін.]. – Хмельницький: ХОІП-ПО, 2017. – 286с. с.7-13.
10. Бакалюк В. «Інтерактивна школа». Матеріали дев'ятого Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій.Черкаси: ЧОПОПІ,1917 с.218-222.
11. Бойко А. «Виховуючі суб'єкт-суб'єктні відносини вчителів і учнів як основа модернізації освітньої галузі в Україні». «Рідна школа», №4, 2004р., с.4-8.
12. Братаніч Б.В., «Педагогіка життєтворчості у контексті сучасної філософсько-освітньої парадигми». Педагогіка життєтворчості в контексті нової філософії освіти: «Психолого-педагогічний аспект». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,13-14 травня 2008 року –Дніпропетровськ: «Інновація» 2008.,-368с.С.16.
13. Єрмаков І. Образ школи в контексті життєтворчої особистості// Обрії. – 1999. - №1 с.6-12.
14. Закон про освіту // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
15. Ільченко В.Р., Гуз К.Ж. «Якість життя визначає освіта». Педагогіка життєтворчості в контексті нової філософії освіти: «Психолого-педагогічний аспект». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,13-14 травня 2008 року – Дніпропетровськ: «Інновація» 2008.,-368с, с.10.
16. Киричук О.В. «Диалог у контексті педагогічної взаємодії. Диалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи». –К., 1997. – с.32
17. Макаренко А.С. «Методика виховної роботи». – К.: Рад.шк., 1990. – 366с.
18. Нова українська школа (оновлена концепція) // <http://mon.gov.ua/5/konczepcziza.pdf>
19. Пікельна В.С. Управління школою. У 2 ч.-х.: Вид.гр. «Основа», 2004. – с.1-112.
20. Романенко М.І. «Життєтворчі орієнтири освіти XXI століття». Педагогіка життєтворчості в контексті нової філософії освіти: «Психолого-педагогічний аспект». Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,13-14 травня 2008 року –Дніпропетровськ: «Інновація» 2008.,-368с. с.5
21. Сухомлинський В.О. «Вибрані твори: у 5-ти томах» – К.: Рад. школа, 1977 – Т.1-5
22. Ушинський К.Д. «Педагогические сочинения в шести томах» Т.1 – 6; Сост. С.Ф.Егоров. – М.: Педагогика, 1990.

тілесної, і переживаючої, і духовної, і родової, і особистості, – і всіх тих сторін людини, про які ми ще недостатньо знаємо», – стверджує **Б.В. Братаніч** [12; 16].

«Учить дітей працювати і правою, і лівою рукою», – закликав В.О. Сухомлинський [21; 2; 521-522]. Діяльність лівої руки активізує роботу правої півкулі мозку. Педагог практикував різні прийоми, що забезпечують гармонічне співвідношення у діяльності образного й абстрактного мислення.

Актуальним видаються думки **В.О. Сухомлинського** про значення малювання у духовному житті дитини, розвитку його мислення. *«Я твердо переконаний, – писав В.О. Сухомлинський, – що дитячий малюнок є необхідним східцем на шляху до логічного пізнання»* [21; 2; 519]. На основі багаторічного педагогічного досвіду він прийшов до переконання, що між грою уяви, яка розвивається в процесі малювання, і мовою дитини є прямий, безпосередній зв'язок [21; 2; 519]. *«Малювання збагачувало мову дітей»,* – стверджував **В.О. Сухомлинський** [21;3;55].

«Гадаємо, що школа майбутнього повинна якнайповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що може зробити людина, для того, щоб природа служила їй», – стверджував **В.О. Сухомлинський** [21; 4; 92].

«Він перший радянський педагог, який передбачив гармонійну Ноосферу, перший вказав до неї шлях і теоретично і практично», – вважають дослідники [1; 24]. Ноосфера **В.О. Сухомлинського** включає природоохоронні, екологічні та валеологічні погляди видатного вченого, які були втілені на практиці управління навчально-виховним процесом у загальноосвітній школі.

Виховання через природу, в процесі охорони природи, взаємодії з

природою характеризує педагогічну систему **В.О. Сухомлинського** як педагогічну систему завтрашнього дня, школу екології людини, школу – частку Ноосфери.

У книзі «Павлівська середня школа» цілий розділ присвячено проблемі піклування про здоров'я і фізичне виховання дітей. «З кожним роком ми все більше переконуємося, – писав **Василь Олександрович**, – що запобігання хворобам і схильностям до захворювань, зміцнення організму – головна умова повноцінної розумової праці і всього духовного життя дитини» [21; 4; 125-144].

Збереження власного здоров'я – життєва необхідність і громадянський обов'язок кожної молодої людини, гарант відродження народу України, побудови прогресивної держави, що значною мірою залежить від впровадження в освітній процес здоров'язберігаючих, здоров'яформуючих та здоров'язміцнюючих технологій, організації освітньої діяльності на засадах екопедагогіки та егопсихології, формування високої культури екології людини.

Педагогічна система **В.О. Сухомлинського** ґрунтується на розумінні соціальної сутності людини, становить її теоретико-методологічну основу. Педагогічний геній вірив у «могутню силу виховання», яка здатна розвинути природні індивідуальні задатки відповідно до суспільного запиту, що адекватно відображений у меті освіти, виховному ідеалі. Головною метою управлінської діяльності керівника школи визнається вивчення особистості дитини, яка розвивається у багатоманітній культурі людських діяльнісних відносин. Зміст освіти насамперед містить людинознавчий компонент, особистісні технології людинотворення, розробляється на основі компетентнісного підходу.

Школа основного предмета – це школа, в якій основний предмет – особистість дитини; основне завдання – пізнання, самопізнання і проектування особистості дитини; основні вправи – спроби виховання у партнерстві з вихователем досягти найвищих результатів у певній сфері діяльності, враховуючи «педагогічну класифікацію праці учнів». «Дуже серйозною

педагогічною проблемою, – стверджував **В.О. Сухомлинський**, – є створення матеріальної бази, що забезпечує раннє залучення дітей до праці, різнобічність трудової діяльності, її зв'язок із сільськогосподарським і промисловим виробництвом» [21; 1; 169]. **Основна мета**, за досягнення якої відповідають рівноправні учасники освітнього процесу, – **життєвий успіх вихованця**.

«ЗНО» має проводитись у вигляді персонального психодіагностичного тестування випускника школи на основі кваліметричної моделі, яка визначає рівень сформованості ключових життєвих компетентностей, індивідуальний ступінь досягнення мети повної загальної середньої освіти, виконання особистої програми розвитку та надає рекомендації, ким і яким бути для успішної самореалізації в житті... «школа повинна працювати, орієнтуючись на майбутнє, враховуючи об'єктивні тенденції суспільного, морального, інтелектуального, технічного прогресу», – вважав **В.О. Сухомлинський**. А суспільна історія людей, як відомо, є завжди тільки історія їх індивідуального розвитку.

Віталій Бакалюк

Школа основного предмета. Какой предмет главный в школе?

В статье рассмотрены теоретико-методологические, технологические и содержательные компоненты деятельности учреждения общего среднего образования на основе идей В. А. Сухомлинского. Обосновывается актуальность выводов выдающегося педагога в контексте развития Новой украинской школы.

Ключевые слова: личность, ребенокцентризм, отношения, жизнетворчество, компетентность.

Vitalii Bakaliuk

The school of the core subject. Which subject dominates the curriculum?

Theoretical, methodological, technological and contestal components of the secondary school activity based on the V.O. Sukhomlynskiy's ideas are considered. Arguments for the propriation of the famous teacher's conclusions in the context of the New Ukrainian school development are shown.

Keywords: personality, concentration on the child, relationship, lifecreativity, wellknowness.